

जालना जिल्ह्यातील राजुरेश्वर : धार्मिक पर्यटनस्थळाचा अभ्यास

नारायण पाझाडे

किशोर जावळे

प्रस्तावना :

पर्यटनाला भूगोलामध्ये एक वेगळे स्थान आहे. पर्यटनातून आज मोठ्या प्रमाणात रोजगार उपलब्ध होत आहे. पर्यटनामुळे धार्मिक, नैसर्गिक, ऐतिहासिक, सांस्कृतिक वारसांचे माहिती पर्यटकाला होत असते. यातून ईतर देशांच्या सांस्कृतिक विचारांची देवाणघेवाण होत असते. व पर्यटकामुळे पर्यटन क्षेत्राला महत्त्व प्राप्त होते. पर्यटन क्षेत्राचा आर्थिक विकास होत असतो.

बीजसंज्ञा : प्रर्यटन स्थळ, पर्यटन विकास

उद्दिष्ट्ये :

- १) पर्यटन स्थळाची भौगोलीक पाश्वर्भूमी
- २) पर्यटन स्थळाचे महत्त्व

अभ्यास क्षेत्र :

जालना जिल्ह्यातील धार्मिक तिर्थक्षेत्र राजूर गणपती म्हणजेच राजूरेश्वर हे भोकरदन तालुक्यातील एक प्रसिद्ध तिर्थ क्षेत्र असून या ठिकाणी भाविक व पर्यटकाची कायम रेलचेल असते. राजूर गणपती हे साडेतीन श्री पिठांपैकी एक पूर्ण पीठ आहे. त्यामुळे याला अनन्य साधारण महत्त्व आहे. प्रत्येक महिन्यातील संकष्टी चतुर्थी तसेच येणाऱ्या अंगरीका चतुर्थीला येथे भाविक व पर्यटकांची प्रचंड गर्दी असते. यातूनच येथिल क्षेत्राचा विकास होत आहे.

विषय विवेचन :

राजूर गणपती मंदिर हे पूर्वभिमूख हेमाडपंथी आहे. यादवकाळा पासून याचे महत्त्व सांगीतले जाते. पुढे पेशव्यांनी या मंदिराचा जिनोळ्डार करून या मंदिरास एक पंचधातूची नाद घंटा भेट म्हणून दिली ती आजही येथे आहे. सध्या या मंदिराचा जिनोळ्डा होत असून त्याचे संपूर्ण काम हे संगमरवरी दगडामध्ये होत आहे. तसेच या मंदिर परिसरात शिव मंदिर व अन्नपूर्णा देवी मंदिर देखिल आहे. ही मंदिरे हेमाडपंथी स्वरूपात जसीच्या तसी आहे.

राजूरेश्वराचे महत्त्व :

मोरगाव, चिंचवड, राजूर ही पूर्ण पीठे आहेत तर पद्मालय हे अर्धपीठ आहे. पैकी राजूर हे नाभीस्थान आहे. याचा उल्लेख गणेश पुरानामध्ये दिसून येतो. तसेच महानूभाव पंथी यांच्या लिळा चरित्रियामध्ये सुद्धा येतो.

जाण्यासाठी सुविधा :

जालना पर्यंत येण्यासाठी रेल्वे, बस व ईतर खाजगी वाहनांची सुविधा आहे. जालना - भोकरदन रोडवर उत्तरेस २५ कि.मी. अंतरावर राजूर हे तिरक्षेत्र आहे. राजुर या ठिकाणी भक्त निवासाची सोय आहे.

राजूरेश्वर मंदिर परिसरातील प्रेक्षणिय स्थळे :

अन्नपूर्णा देवी मंदिर - मंदिर परिसरात अन्नपूर्णा देवी मंदिर असून हेमाडपंथी वास्तुशैलीचा एक उत्कृष्ट नमूना आपणास पहावयास मिळतो.

शिवमंदिर - मंदिर परिसरात शिव मंदिर असून हेही हेमाडपंथी वास्तुशैलीचा एक उत्कृष्ट नमूना आपणास पहावयास मिळतो. अत्यंत कोरीव रेखीव असे दगडामध्ये बांधकाम झालेले आहे.

भाविक व पर्यटकांची संख्या :

दररोज किमान १५०० ते २००० भाविक व पर्यटक या क्षेत्राला भेट देतात. तसेच महिन्याच्या संकष्ट चतुर्थीला साधारणतः ३५ ते ४० हजार तर अंगारीकेला ८० हजार ते १ लाख भाविकांची गर्दी या ठिकाणी असते.

समस्या :

- १) गर्दीच्या काळात भाविकांची गर्दी लक्ष्यात घेता वाहनांची उपलब्धता कमी दिसून येते.
- २) सौचालयाची, पिण्याचे पाणी, गर्दीचे नियोजन ई. समस्या दिसून येतात.

निष्कर्ष :

- १) राजूर येथील पर्यटन स्थळाला धार्मिक महत्त्व प्राप्त झाले आहे.
- २) राजूर येथील राजूरेश्वर देवस्थानाचे अनेक घटक पर्यटकांना आकर्षित करतात.
- ३) पर्यटकांची संख्या दिवसेंदिवस वाढत आहे.
- ४) विकासासाठी मुलभुत सोयीसुविधा पुरवणे व पर्यटकांचे सेवेकडे लक्ष देणे गरजेचे आहे.

संदर्भ :

- १) पर्यटन भूगोल - प्रा.के.ए. खतिब
- २) www.mtdc.com
- ३) ए.बी.फी. माझा न्युज
- ४) Jalna.gov.in